

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ο Μεσαίωνας στη Δυτική Ευρώπη

Ο σημερινός πολίτης του κόσμου με κατοχυρωμένα τα ατομικά του δικαιώματα, τον άφθονο υλικό, πνευματικό, και καλλιτεχνικό πλούτο που αγόραγα απολαμβάνει, τις απεριόριστες ανέσεις που γεύεται, τη μεγάλη τεχνολογική πρόοδο που χαίρεται και τον διευκολύνει αφάνταστα στη ζωή του και τις τεράστιες προοπτικές ανόδου του σ' όλους τους τομείς που ανοίγονται μπροστά του, βλέπει τον μεσαιωνικό κοντινό του πρόγονο με οίκτο και σκεπτικισμό. Πράγματι, ο άνθρωπος του Μεσαίωνα, ανοχύρωτος και αδύναμος, από τη μία πιέζεται από την άκρατη θεοκρατία που κυριαρχεί στην κοινωνία και από την άλλη από τον άτεγκτο και αδίστακτο φεουδαλισμό που τον καταπιέζει αφόρητα. Αισθάνεται να ασφυκτιά και προσπαθεί με κάθε μέσο να βρει τρόπο διαφυγής από το αδιέξοδο. Όμως, αυτοί οι συνάνθρωποί μας του Μεσαίωνα, άνδρες και γυναίκες, είχαν κι αυτοί αισθήματα και ευαισθησίες, επιθυμίες και φόβους, όνειρα και προσδοκίες, όπως έχει και ο σημερινός άνθρωπος. Και το έδειξαν αυτό, με τις ενέργειές τους σε κάποιες φωτεινές στιγμές. Έτσι, η περίοδος αυτή είναι ανάμεικτη από σκοτάδι και φως, από πνευματική στασιμότητα και πρόοδο. Οι ιστορικοί παλαιότερα, αλλά μερικοί ακόμη και σήμερα, θεωρούσαν πως ο Μεσαίωνας ήταν μια μεγάλη περίοδος, κάποιοι αιώνες, που χαρακτηρίζονταν από συνεχείς στείρες θεολογικές συζητήσεις και ενστάσεις αφυδατωμένες από κάθε πολιτιστικό και πνευματικό περιεχόμενο. Αυτή η άποψη είναι τελείως λανθασμένη. Οι σχολαστικές και άγονες αυτές συζητήσεις έκρυβαν συνήθως έντονους κοινωνικούς προβληματισμούς που ζητούσαν, αν ήταν δυνατόν,

άμεση διέξοδο και λύση από τους κοινωνικούς — και όχι μόνο — αποκλεισμούς. Όπως γράφει ο Π. Κανελλόπουλος στο μνημειώδες έργο του *Η ιστορία του ευρωπαϊκού πνεύματος*: «Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Μεσαίωνας ήταν σκοτεινότερος από την Αναγέννηση. Όλες οι εποχές έχουν σκιές. Αλλά και καμία σκιά δεν υπάρχει χωρίς να την προκαλεί το φως. Αν ο Μεσαίωνας ήταν απόλυτο σκοτάδι, δεν θα τον βλέπαμε. Αν η Αναγέννηση ήταν μονάχα φως, δεν θα την βλέπαμε ούτε κι αυτή. Το φως μοναχό του — αν δεν πέσει πάνω σε κάτι, αν δεν βρει αντίσταση και δεν προκαλέσει κάποια σκιά δεν είναι ορατό».

Η μεσαιωνική περίοδος δεν είναι μια τεράστια νεκρή θάλασσα γεμάτη από θρησκευτικές στρεβλώσεις, άγονους δογματισμούς και άκαρπες και ανούσιες θρησκευτικές συζητήσεις. Η Εκκλησία και κυρίως τα Μοναστήρια πολλές φορές ξεπερνώντας το θρησκευτικό κοντόφθαλμο φανατισμό τους στράφηκαν στο διπλανό τους άνθρωπο, σ' αυτόν που είχε άμεσα, επείγοντα και πιεστικά προβλήματα επιβίωσης και κοινωνικής καταξίωσης. Κατά τον 12ο αιώνα η τυπογραφία, μια μεγάλη τεχνολογική επανάσταση που μπήκε στη ζωή της Δυτικής Ευρώπης από την Κίνα, είχε ως αποτέλεσμα την αλματώδη κοινωνική και πολιτιστική πρόοδο, κυρίως στην Ιταλία, που επεκτάθηκε αργότερα και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες.

Η παπική Εκκλησία δεν έπαψε ποτέ να είναι ένας μεγάλος μηχανισμός εξουσίας — πολιτικής και θρησκευτικής — με τους δικούς του αυτόνομους ρυθμούς, τις επιχειρήσεις του, τους διπλωμάτες του, το στρατό του και όλα εκείνα τα «εργαλεία» μιας μεγάλης κοσμικής δύναμης. Όμως δεν ήταν μόνο αυτό. Βαθύτερα υπήρχε πάντα το εναγώνιο ερώτημα, αν η πορεία αυτή είναι η σωστή. Αν η ανθρώπινη ύπαρξη, ο άνθρωπος, πρέπει να είναι πάνω απ' όλα. Πολλές φωνές Ουμανιστών ακούστηκαν. Άλλες ήταν ανεκτές και εισακούστηκαν και άλλες «προοδευτικές» και καταδικάστηκαν, μαζί με αυτούς που τις διατύπωσαν γιατί ήταν αντίθετες με το κατεστημένο. Οι προτεσταντικές απόψεις του μοναχού Λουθήρου — του μεγαλύτερου εχθρού του Παπισμού — που κατήγγειλε τους εξουσιαστικούς θεσμούς του Πάπα βρήκαν μεγάλη απήχηση στα λαϊκά στρώματα. Προκάλεσαν μεγάλες αιματηρές εξεγέρσεις των αγροτών, που καταπιέζονταν από την παπική και φεουδαλική εξουσία και επιθυμούσαν έναν άλλο ανθρωπινότερο χριστιανισμό, όπως αυτόν που είχε διακηρύξει και διδάξει ο Ναζωραίος. Πάνω από εκατό χιλιάδες νεκροί ήταν ο απολογισμός των εξεγέρσεων αυτών.

Η Δύση, βέβαια, δεν ήταν μόνο ο Πάπας και ο Λούθηρος. Αντίθετα, η

έρευνα αποκάλυψε πως η Δύση «δεν σκεπτόταν αποκλειστικά και μόνο το μέτρο της υποταγής στο διατυπωμένο δόγμα και στις ηθικές επιταγές που συνάπτονταν λογικά στο δόγμα. Η επιστήμη της Δύσης κυριεύτηκε από την ανάγκη για ουσιαστική γνώση» (Windelbant, Heimsöeth). Έτσι, για την επιτυχία αυτήν, την εποχή εκείνη με πρωτεργάτες τον Αυγουστίνο (τον 5ο αιώνα) και τον Θωμά τον Ακινάτη (τον 13ο αιώνα) πραγματοποιείται μια συνεχής, αγωνιώδης, επίπονη και δύσκολη προσπάθεια, γεμάτη από επιτυχίες, ήττες, ελπίδες και απώλειες ανθρώπινων ζωών.

Ο Αυγουστίνος (354-430) γεννήθηκε στην Ταγάση, μια μικρή πόλη της Βόρειας Αφρικής. Πήγε για σπουδές στην Καρχηδόνα και μετά επισκέφθηκε το Μιλάνο και τη Ρώμη. Αργότερα, έγινε επίσκοπος της Ιππώνας, μιας πόλης έξω από την Καρχηδόνα. Δεν γοητεύθηκε μόνο από το Χριστιανισμό. Πριν τον ασπασθεί πέρασε από πολλές παγανιστικές θρησκείες και περιπλανήθηκε μέσα στις δοξασίες τους. Σαν ανήσυχο πνεύμα που ήταν, επηρεάστηκε πολύ από τα έργα του Πλάτωνα και τον Νεοπλατωνισμό, όπου και παρέμεινε. Ο Αυγουστίνος, φωτεινό πνεύμα, δεν διέκρινε, βαθύτερα, καμία διαφορά μεταξύ της φιλοσοφίας του Πλάτωνα και της διδασκαλίας του Ιησού και μάλιστα αναρωτιόνταν μήπως ο Έλληνας φιλόσοφος γνώριζε την Παλαιά Διαθήκη ή κάποια μέρη της, πράγμα βέβαια απίθανο. Πίστευε πάντα, πως η λογική όταν ασχολείται με θρησκευτικά προβλήματα που κατά βάση είναι υπερβατικά φθάνει μέχρις εκείνου του σημείου που αντέχει στην κρίση και την κατανόηση. Από εκεί και πέρα το λόγο έχει η πίστη που καλύπτει με τη θερμότητα της τα όποια «λογικά» κενά. Ανακουφισμένος από το συνταίριασμα της φιλοσοφίας και της θρησκείας αναφωνεί: «Ανήσυχη είναι η καρδιά μέχρις ότου έρχεται σε Σένα και ησυχάζει».

Μια άλλη μεγάλη φιλοσοφική προσωπικότητα είναι ο Θωμάς ο Ακινάτης (1225-1274). Γεννήθηκε σε μια μικρή πόλη, στο Ακίνο, κοντά στη Ρώμη. Τα πιο πολλά του χρόνια τα έζησε στο Παρίσι όπου ήταν καθηγητής φιλοσοφίας στο εκεί πανεπιστήμιο. Ο Ακινάτης λάτρευε τον Αριστοτέλη και ερμήνευσε την φιλοσοφική του διδασκαλία με τέτοιο τρόπο που δεν αποτελούσε, κατά τις αντιλήψεις της εποχής εκείνης, απειλή κατά της χριστιανικής διδασκαλίας. Κατάφερε να ταιριάζει την πίστη με τη γνώση. Πίστευε πως δεν υπάρχει αγεφύρωτη αντίφαση μεταξύ των όσων ισχυρίζεται η λογική και η φιλοσοφία και όσων πιστεύει η χριστιανική αποκάλυψη. Χριστιανισμός και φιλοσοφία ισχυρίζονται τα ίδια πράγματα με διαφορετικά λόγια και από άλλους δρόμους. Ο ένας δρόμος περνάει μέσα από τη λογική και ο άλλος

μέσα από την πίστη. Για να μη χαθεί κανείς, ισχυρίζεται ο Ακινάτης, πρέπει να περνάει και από τους δύο δρόμους. Όλη η προσπάθεια του Ακινάτη έτεινε να αποδείξει πως δεν υπάρχει καμία αντίθεση μεταξύ της χριστιανικής διδασκαλίας και της ελληνικής φιλοσοφίας. Ο Αριστοτέλης πίστευε και θεωρούσε προϋπόθεση της διδασκαλίας του, ότι υπάρχει Θεός, χωρίς να περιγράφει τις λεπτομέρειές του. Εδώ έρχεται η χριστιανική θρησκεία και καλύπτει το κενό με τη βιβλική διδασκαλία της. Τα έργα του Θωμά μεταφράστηκαν στα Ελληνικά από τον βυζαντινό λόγιο Δημήτριο Κυδώνη και οι απόψεις του αποτέλεσαν αντικείμενο ζωντανής συζήτησης μεταξύ της πνευματικής τάξης των Βυζαντινών. Πολλοί ασπάσθηκαν τις απόψεις του και ονομάσθηκαν «Θωμιστές» από το όνομά του (Θωμάς).

Οι λόγιοι της Αναγέννησης στη Δυτική Ευρώπη για να διακρίνουν την εποχή αυτή από τη δική τους και την Αρχαιότητα, με αρκετή περιφρόνηση, της έδιναν διάφορες ονομασίες όπως *mediu aetus*, *intermediu metus* κ.λπ.

Ο Πετράρχης (1304-1374), λόγιος της Αναγέννησης, ονομάζει την περίοδο αυτή «σκοτεινούς αιώνες» και ο Λεονάρδος Μπρούνι (1370-1444), μαθητής του Έλληνα βυζαντινού λόγιου Μανουήλ Χρυσολωρά, της δίνει το όνομα “*medium tempus*”, που τελικά επικράτησε (Μεσαίωνας).

Ο Μεσαίωνας καλύπτει την περίοδο από την πτώση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (476 μ.Χ.) μέχρι και την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, τα τέλη δηλαδή του 15ου αιώνα. Γεωγραφικά ο Μεσαίωνας αναφέρεται στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, στο Βυζάντιο και στις μουσουλμανικές χώρες, στις οποίες η αλληλεπίδραση υπήρξε σημαντική. Το τέλος του Μεσαίωνα μειώνεται κατά ένα ή δύο αιώνες ανάλογα με τις απόψεις διαφόρων ιστορικών. Και τούτο γιατί ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός δεν έσβησε αμέσως μετά την πτώση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ούτε ο Μεσαίωνας έχει αφετηρία κάποιο συγκεκριμένο έτος. Το τέλος πάλι του Μεσαίωνα δεν έχει ορισμένη ημερομηνία λήξης, αλλά προσδιορίζεται από ορισμένα ιστορικά γεγονότα που χάραξαν τη νέα πορεία της ανθρωπότητας, σημείο στο οποίο διαφωνούν οι ιστορικοί.

Τα χαρακτηριστικότερα γεγονότα που δηλώνουν το τέλος του Μεσαίωνα είναι: α) η δημιουργία στη Δυτική Ευρώπη των Μοναρχιών της Αγγλίας, Γαλλίας, Ισπανίας, μετά το θάνατο του Καρλομάγνου και της διάλυσης της μεγάλης Αυτοκρατορίας που είχε δημιουργήσει, β) η εξασθένιση της φεουδαρχικής αντίληψης και της θεοκρατίας, γ) η ανακάλυψη της πυξίδας που διευκόλυνε αφάνταστα τη ναυσιπλοΐα και έτσι πραγματοποιήθηκαν τα με-

γάλα υπερπόντια ταξίδια με αποτέλεσμα τις ανακαλύψεις Νέων Χωρών που άλλαξαν ριζικά την ιστορία της ανθρωπότητας, δ) η ανακάλυψη της πυρίτιδας που εξασφάλισε στους Ευρωπαίους την πολεμική υπεροχή έναντι των απολίτιστων ιθαγενών των άλλων χωρών που ανακάλυπταν εύκολα και τους κατακτούσαν αφού τους αφάνιζαν περνώντας τους «δια πυρός και σιδήρου», ε) η εισαγωγή της τυπογραφίας από την Κίνα που συνέβαλε αποφασιστικά στη διάδοση του βιβλίου και έφερε όλο τον πακτωλό των γνώσεων στο σπίτι του κάθε πολίτη μέσω αυτού, αλλάζοντας την πνευματική ταυτότητα των ανθρώπων και ανοίγοντας νέους ορίζοντες ανάπτυξης και δημιουργίας και στ) οι μεγάλες γεωγραφικές ανακαλύψεις, που διεύρυναν τα όρια της Γης και δημιούργησαν τεράστιες προοπτικές οικονομικής προόδου και επέκτασης του εμπορίου.

Έτσι, συγκεκριμένη χρονολογία του τέλους του Μεσαίωνα δεν υπάρχει. Όμως η πλειοψηφία των επιστημόνων, ιστορικών, κοινωνιολόγων, θεολόγων κ.λπ. θεωρεί την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453 ως συμβατική ημερομηνία εισόδου, της ανθρωπότητας σε μια νέα περίοδο, των νεώτερων χρόνων και ως αποχαιρετισμό μιας άλλης σημαντικής περιόδου του Μεσαίωνα. Η πτώση της Κωνσταντινούπολης (1453) που συνοδεύτηκε από τη φυγή των Ελλήνων Βυζαντινών Λογίων στη Δύση (κυρίως Ιταλία) και τη μεταφορά εκεί πολύτιμων αρχαίων ελληνικών και βυζαντινών συγγραμμάτων, συνέβαλε αποφασιστικά στην πρόοδο της νέας περιόδου της ανθρωπότητας που είχε ήδη αρχίσει στην Ιταλία, της «Αναγέννησης», και που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην παραπέρα ανάπτυξη όλων των ευρωπαϊκών χωρών.

Στην περίοδο του Μεσαίωνα δεν έπαυσε να υπάρχει η ελληνορωμαϊκή παράδοση και παρακαταθήκη. Ήταν όμως σοβαρά επηρεασμένη από τις αντιλήψεις διαφόρων βαρβάρων, κυρίως γερμανικών φύλων, που επέδραμαν κατά της παλαιάς Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέχρι που στο τέλος την κατέλαβαν. Πιθανότατα τόσο η Ευρώπη όσο και η Αφρική και η Ασία την εποχή εκείνη να έζησαν μία από τις μεγαλύτερες εθνολογικές αναμειξεις και ανακατατάξεις λαών. Στην Ευρώπη βαρβαρικές φυλές, κυρίως γερμανικές, κατέκλυσαν το χώρο της σε αλληπάλλληλα κύματα, φοβερίζοντας όχι μόνο τους γηγενείς κατοίκους της αλλά και τους λίγο παλαιότερους «βαρβάρους» που είχαν εγκατασταθεί εκεί. Κατέστρεψαν και γκρέμισαν ό,τι βρήκαν μπροστά τους. Θα περάσουν αρκετοί αιώνες μέχρι που οι βαρβαρικές αυτές φυλές — οι πρόγονοι των σημερινών κατοίκων της Δυτικής Ευρώπης κυρίως — προσαρμοσθούν στις νέες συνθήκες. Σιγά-σιγά οι με-

γάλες μετακινήσεις των λαών θα σταματήσουν. Οι ευρωπαϊκοί λαοί θα βρουν μόνιμη γη, θα εγκατασταθούν και θα γνωριστούν μεταξύ τους είτε με τη βοήθεια του Χριστιανισμού είτε από ανάγκη. Θα εγκαταλείψουν τη νομαδική ζωή, θ' αγαπήσουν το «νέο» τόπο τους, θα τον γνωρίσουν καλά και θα μείνουν μόνιμα. Και έτσι θα δημιουργήσουν και αυτοί πολιτισμό. Το πνεύμα, η πολιτιστική ανάπτυξη έχει ανάγκη από μία «πατρίδα». Καμία βαρβαρική ή νομαδική φυλή, χωρίς δικά της μόνιμα εδάφη δεν μπόρεσε να δημιουργήσει πολιτισμό.

Το ελληνορωμαϊκό πνεύμα κάτω από τη θεοκρατική επιρροή και το χαμηλό πνευματικό επίπεδο που κυριαρχούσε θα αλλοιωθεί και θα στρεβλωθεί χωρίς να έχει καμία απήχηση στον κοινωνικό ιστό των λαών αυτών. Οι αρχαίες πλατωνικές και άλλες φιλοσοφικές θεωρίες είχαν μετατραπεί σε στείρους θεολογικούς ατελείωτους δογματισμούς, ενώ ο Αριστοτέλης είχε εκφυλιστεί σε μια κενή και πεζή στοχαστικότητα.

Σύμφωνα με τον ιστορικό της τέχνης Entwin Ponotsky εκείνο που προσδιορίζει θεμελιακά τον Μεσαίωνα είναι πως οι άνθρωποι της εποχής εκείνης θεωρούν τους εαυτούς τους «κληρονόμους της λατινικής και ελληνικής αρχαιότητας και με το δικό τους τρόπο προσπαθούν να τις προσαρμόσουν στις απόψεις τους». Συγχρόνως, η σταδιακή μετάβαση από τις παγανιστικές θρησκείες στο Χριστιανισμό θεωρήθηκε από τους λόγιους Χριστιανούς σαν μια προοδευτική και αναμενόμενη κατάσταση.

Στο Μεσαίωνα, το άκρατο θεοκρατικό καθεστώς και το στυγνό και ανύπαρκτο κοινωνικό κράτος του φεουδαρχισμού, που κυριαρχούν, πιέζουν αφόρητα τον ανίσχυρο και αδύναμο μεσαιωνικό άνθρωπο. Ο φεουδάρχης με το κακοφτιαγμένο και άκομψο αρχοντικό του ήταν το κέντρο της γης για τον δουλοπάροικο χωρίς να διαφαίνεται καμία προοπτική αλλαγής.

Ο αντιπραγματισμός (ανταλλαγή προϊόντων) που κάλυπτε τις στοιχειώδεις ανάγκες των ανθρώπων, κυρίως αγροτών, είχε αντικαταστήσει το εμπόριο. Οι πόλεις μικρές και λίγες ήταν άχαρες, λασπωμένες, με τρισάθλια πλινθόκτιστα καλύβια. Το Παρίσι γύρω στο 900, η μεγαλύτερη πόλη της Δυτικής Ευρώπης ήταν μια άχαρη πόλη των 100 χιλιάδων περίπου κατοίκων. Την ίδια εποχή η Κωνσταντινούπολη ήταν μια πανέμορφη πόλη του 1,5 εκατομμυρίου κατοίκων.

Η Δυτική Ευρώπη ήταν χωρισμένη σε αμέτρητα φέουδα-κρατίδια που άλλοτε γίνονταν μεγαλύτερα με τις συγχωνεύσεις και άλλοτε μικρότερα με τις διαίρεσεις, με απόλυτους άρχοντες διάφορους πρίγκιπες, που το κάστρο

τους συμβόλιζε την απόλυτη εξουσία για τους υποτακτικούς τους που δούλευαν αναγκαστικά γι' αυτούς αντί πινακίου φακής.

Πολλοί θεωρούσαν, στο παρελθόν, την περίοδο μεταξύ των αρχαίων χρόνων και της Αναγέννησης ως μια εποχή αρνητική στην πνευματική προσφορά στην ανθρωπότητα και γι' αυτό την αποκαλούσαν Dark Ages (σκοτεινή εποχή).

Όμως, οι απόψεις αυτές σήμερα, εν πολλοίς έχουν αναθεωρηθεί γιατί στη χιλιετή αυτή περίοδο υπάρχουν σημαντικές πνευματικές κατακτήσεις και «αναγεννησιακά» κινήματα, μεμονωμένα βέβαια, που έδωσαν μια σημαντική πνευματική αναλαμπή στην εποχή τους.

Ο χαρακτηρισμός αυτός ίσως είναι υπερβολικός. Γιατί στην περίοδο αυτή λειτούργησαν τα πρώτα οργανωμένα σχολεία για τα παιδιά κατ' αρχήν στα μοναστήρια κυρίως και αργότερα στις Εκκλησίες. Από τον 12ο αιώνα θα ιδρυθούν τα πρώτα πανεπιστήμια στη Δύση, αν και νωρίτερα είχαν ήδη εμφανιστεί διάφορα studios και σχολές, που ήταν ο προάγγελος των πανεπιστημίων.

Συγχρόνως διαμορφώθηκαν από τις κοινωνικές ανάγκες και τις πολιτικές αλλαγές νέα ήθη και έθιμα και αναπτύχθηκε η λαϊκή μουσική. Ο Χριστιανισμός που διαδόθηκε τόσο στη Βόρεια Ευρώπη όσο και στην Κεντρική υιοθέτησε, με τον καιρό, ντόπιες παγανιστικές συνήθειες και τελετές που εισήλθαν στο χριστιανικό τελετουργικό και συνδέθηκαν αρμονικά μ' αυτόν.

Η ελληνική φιλοσοφία που ήκμαζε κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ύστερα από πολλές περιπέτειες, θα παραμείνει σε τρεις περιοχές. Στη Δυτική Ευρώπη, θα υιοθετηθεί από το ρωμαιοκαθολικό πολιτισμό, ύστερα από πολλές αντιδράσεις και μεγάλα μεταρρυθμιστικά κινήματα. Στο Βυζάντιο θα συνεχίσει την πορεία της συναντώντας στην αρχή πολλές αντιδράσεις από το χριστιανικό δογματισμό. Θα υιοθετηθεί κατ' αρχήν αμέσως από τους κοσμικούς λογίους και λίγο αργότερα από τους Πατέρες της Εκκλησίας και τους Χριστιανούς Θεολόγους. Ένα μεγάλο μέρος της φιλοσοφίας και κυρίως η αριστοτελική σκέψη θα υιοθετηθεί από τους Άραβες σοφούς και θα διαδοθεί μέσω της Ισπανίας και στη Δυτική Ευρώπη. Μεταξύ της ελληνικής φιλοσοφίας και της χριστιανικής δογματικής κατά την πορεία τους δημιουργήθηκαν ορισμένα προβλήματα, όπως για παράδειγμα αν έπρεπε να πιστέψει κανείς τη Χριστιανική Αποκάλυψη όπως έχει ή αν μπορούσε να την πλησιάσει και με τη Λογική. Να πιστεύει κανείς ή να ερευνά, ή να πιστεύει και να ερευνά συγχρόνως βαδίζοντας μαζί και ταιριάζοντας την ελ-

ληνική φιλοσοφία με τη χριστιανική δογματική. Όλα αυτά τα θέματα, κατ' εξοχήν «υπερβατικά», απασχόλησαν τους φιλοσόφους του Μεσαίωνα.

Υπάρχουν πολλά γεγονότα που άλλαξαν σιγά-σιγά το τοπίο και δημιούργησαν τις κατάλληλες εκείνες καταστάσεις που οδήγησαν στην «Αναγέννηση», η οποία δεν ήρθε εξ' ουρανού, αλλά υπήρξε αποτέλεσμα πολλών πνευματικών διεργασιών από πολλούς λογίους και για πολλά χρόνια.

Ο αρχαίος ελληνικός και ρωμαϊκός κόσμος επέζησε και πολλοί λόγοι στη Δύση ασχολήθηκαν με την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και τέχνη. Στο δυτικό ευρωπαϊκό μεσαίωνα αποφασιστικό ρόλο έπαιξαν δύο σημαντικά γεγονότα: Η επιβολή του θεοκρατικού δόγματος και η έντονη παρουσία της δυναμικής οικογένειας των Καρολίδων, με την ίδρυση του φραγκικού κράτους που σημάδεψε την πορεία της Δυτικής Ευρώπης. Στην παπική Εκκλησία σημαντικό ρόλο έπαιξε μια έντονη εκκλησιαστική προσωπικότητα, ο Πάπας Γρηγόριος ο Α'. Η προσφορά του στην Καθολική Εκκλησία έπαιξε καθοριστικό ρόλο για την πορεία της. Ο Γρηγόριος (590-604) πέρα από τον εκχριστιανισμό πολλών ευρωπαϊκών λαών ανέπτυξε μεγάλη κοινωνική πολιτική απέναντι στους καταδυναστευμένους χωρικούς.

Έγραψε πολλά βιβλία για να καθοδηγήσει τις ψυχές, να ξεκουράσει όσους είχαν ανάγκη από ψυχική ανακούφιση. Έγινε ο διαμορφωτής της θρησκευτικής εκκλησιαστικής μουσικής της Καθολικής Εκκλησίας δημιουργώντας το Γρηγοριανό Μέλος. Αντιστάθηκε στους ισχυρούς πολιτικούς άρχοντες που τον πίεζαν παρά το ευάλωτο από τις ασθένειες σώμα του. Δεν αρνήθηκε την εξουσία του Βυζαντινού Αυτοκράτορα Μαυρικού – η περιοχή αυτή τότε υπαγόταν ακόμη στην Αυτοκρατορία του Βυζαντίου – αμφισβήτησε όμως την οικουμενικότητα του Πατριάρχου της Κωνσταντινούπολης και υπήρξε ο ιδρυτής της μοναρχικής εξουσίας των Παπών. Στη στερέωση αυτής της εξουσίας σημαντικότερο ρόλο έπαιξαν και οι Πάπες Νικόλαος ο Α' (858-867), Γρηγόριος Ζ' (1073-1085) και ο Ιννοκέντιος Γ', ο οποίος εξαιτίας των ειδικών περιστάσεων της εποχής εκείνης αναδείχθηκε ρυθμιστής των πολιτικών ευρωπαϊκών υποθέσεων. Και η συμβολή του Γρηγορίου στην ενότητα του δυτικού ευρωπαϊκού κόσμου υπήρξε μεγάλη.

Τον 8ο αιώνα δύο είναι οι μεγάλες δυνάμεις στη Δυτική Ευρώπη. Η Παπσύνη και το Βασίλειο των Φράγκων με επικεφαλής τους Καρολίδες ή Πιπινίδες όπως χαρακτηρίζονται από τα ονόματα που είχαν την εποχή εκείνη οι Βασιλείς του. Ο Κάρολος Μαρτέλ, ένας από τους γόνους της οικογένειας των Καρολίδων, είναι εκείνος που ηρωικά θα αποκρούσει τους Άραβες το

723 που θέλησαν περνώντας τα Πυρηναία Όρη να ξεχυθούν στην υπόλοιπη Ευρώπη. Στη μάχη του Πουατιέ θα τους συντρίψει και έκτοτε δεν θα τολμήσουν να βγουν από την Ισπανία.

Σημαντική ημέρα για την Ευρώπη – και το Βυζάντιο – είναι τα Χριστούγεννα του 800, όταν ο Πάπας Λέων, μετά τη Θεία Λειτουργία στο Άαχεν θα στέψει τον Κάρολο το Μέγα ή Καρλομάγνο, Βασιλέα των Φράγκων, επευφημώντας τον «Ζήτω ο Κάρολος Αύγουστος εστεμμένος από το Θεό Ρωμαίος Αυτοκράτορας, το προπύργιο της ειρήνης». Ο Πάπας με την ενέργειά του αυτή ήθελε να απογαλακτισθεί οριστικά από την κηδεμονία του Βυζαντίου και να κρατήσει για τον εαυτό του τον τίτλο του πνευματικού αρχηγού όλης της Χριστιανοσύνης. Ο Κάρολος πάλι απέβλεπε στην πλήρη υποταγή του Πάπα σ' αυτόν θεωρώντας τον σαν ένα Φράγκο Αρχιεπίσκοπο.

Το φραγκικό κράτος του Καρόλου την εποχή εκείνη ήταν τεράστιο. Εκτεινόταν από τη Γερμανία μέχρι ενός μέρους της Ισπανίας.

Ο Κάρολος είτε για να επεκτείνει την κυριαρχία του στο Βυζάντιο είτε για να νομιμοποιήσει τον τίτλο του Ρωμαίου Αυτοκράτορα ζήτησε σε γάμο την Ειρήνη την Αθηναία, Αυτοκράτειρα τότε του Βυζαντίου, η οποία φαίνεται πως κολακεύτηκε από την πρόταση αυτή. Ο λαός όμως και η Αυλή αντιστάθηκε στην πρόταση και ανέτρεψε την Ειρήνη.

Ο Κάρολος, όταν ανήλθε στο θρόνο, ήταν σχεδόν αναλφάβητος. Προικισμένος όμως με οξύ και ευρύ πνεύμα κατάφερε να μάθει Ελληνικά και Λατινικά, αναπτύσσοντας στην Αυλή του μια έντονη πνευματική κίνηση που επεκτάθηκε και σε πολλά μέρη της μεγάλης Αυτοκρατορίας του. Γι' αυτό και η περίοδος αυτή ονομάστηκε «Καρολίδειος Αναγέννηση».

Στην εποχή του Καρόλου του Μεγάλου, το ευρωπαϊκό πνεύμα έδωσε την πρώτη του παρουσία προσπαθώντας να αποκρυσταλλωθεί σε μια συγκεκριμένη πνευματική ιδεολογία αφήνοντας πίσω του τους αιώνες που πέρασαν μέσα στο χάος και την έλλειψη δημιουργίας.

Ο Κάρολος στο Άαχεν, την πρωτεύουσά του, συγκέντρωσε πλήθος σοφών και λογίων και δημιούργησε ένα μεγάλο πνευματικό κέντρο.

Πρώτο κάλεσε και κράτησε μαζί του το σοφό Άγγλο Αλκουΐνο (730-804) που υποστήριξε με πάθος την ιδέα πως ο Αυτοκράτορας ήταν φύλακας της χριστιανικής πίστεως και προστάτης της Εκκλησίας. Κι αφού η Εκκλησία έχει παγκόσμιο χαρακτήρα, ο Αυτοκράτορας μοιραία έχει την ίδια ιδιότητα. Αυτή βέβαια η θεωρία βόλευε απόλυτα τον Κάρολο και εξυπηρετούσε τα συμφέροντά του. Γι' αυτό και διόρισε τον Αλκουΐνο σύμβουλό του στα εκ-

κλησιαστικά θέματα, ενώ με τη μεσολάβησή του ήρθαν και άλλοι λόγιοι Άγγλοι. Από τον κέντρο των Βενεδεκτίνων Μοναχών, το Μόντε Κασσίνο, κάλεσε στην Αυλή του τον Παύλο Διάκονο και κάθε φωτεινό πνεύμα που υπήρχε στην απέραντη αυτοκρατορία του. Συγχρόνως, συγκέντρωσε πλήθος χειρογράφων Αρχαίων Ελλήνων και Λατίνων σοφών και δημιούργησε μεγάλο κέντρο αντιγραφής που λειτουργούσε στην ανακτορική σχολή που ίδρυσε. Χάρη στο κέντρο αυτό διασώθηκαν πολλά κείμενα της εποχής εκείνης εκκλησιαστικά ή κοσμικά. Η μεταρρύθμιση της γραφής, η περίφημη «καρολίδεια γραφή» έκανε πιο εύκολη την αντιγραφή και την ανάγνωση βασικών κειμένων. Συγχρόνως, υποχρέωσε όλους τους Επισκόπους και τα Μοναστήρια να ιδρύσουν παντού σχολεία για τη στοιχειώδη εκπαίδευση, όπου φοιτούσαν παιδιά πλουσίων ή φτωχών, ακόμη και δούλων.

Επίσης, ίδρυσε και ανώτερες σχολές τον 9ο αιώνα που έγιναν οι πυρήνες των νεότερων ευρωπαϊκών πανεπιστημίων.

Συγκέντρωσε στην Αυλή του εξειδικευμένους τεχνίτες και οικοδόμους, που δημιούργησαν θαυμάσια οικοδομήματα, υπό την επίβλεψή του, μαθαίνοντας συγχρόνως και σε άλλους την τέχνη τους.

Περίφημο κτίσμα ο καθεδρικός ναός του Άαχεν, πιστό αντίγραφο βυζαντινού ναού.

Έτσι ο Καρλομάγνος, πέραν του ότι υπήρξε και ένας ισχυρός αντίποδας του Βυζαντίου, έδωσε στον ευρωπαϊκό χώρο κρατική συνοχή και δεν διασπάστηκε.

Ο Κάρολος ο Μέγας, πέρα από ικανός στρατιώτης, υπήρξε και ένας μεγάλος και ευφυής πολιτικός. Ενσωμάτωσε στη χώρα του τη Βαυαρία, εκχριστιάνισε και προσάρτησε τη Σαξωνία και επεκτάθηκε ανατολικά σε βάρος των Σλάβων. Συγχρόνως κατέστρεψε τους Αβάρους και καθυπέταξε τους Λογγοβάρδους, που κατείχαν βυζαντινά εδάφη στην Κεντρική Ιταλία του Βυζαντινού Εξαρχάτου της Ραβέννας. Δυστυχώς, οι Βυζαντινοί δεν κατάφεραν αποτελεσματικά να αντιμετωπίσουν τους Λογγοβάρδους πιθανότατα λόγω αποστάσεως και εσωτερικών δυσκολιών. Η στέψη του Καρόλου ως Αυτοκράτορα δημιούργησε de facto δύο Αυτοκρατορίες: μία στην Κωνσταντινούπολη, που ήταν η έδρα του Βυζαντινού Αυτοκράτορα και μια στο Άαχεν που ήταν η έδρα του Καρόλου του Αυτοκράτορα της Αγίας Γερμανικής-Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η ενέργεια αυτή του Πάπα Λέοντα του Γ' και του Καρόλου ήταν ένα σοβαρό πλήγμα τόσο για το Βυζαντινό Αυτοκράτορα όσο και για την πολιτική θεωρία του Βυζαντίου για την ύπαρξη ενός μοναδικού